

Magyarország a háborúba lépéstől a német megszállásig

Katonapolitikai áttekintés

DOMBRÁDY LÓRÁND

A magyar katonai vezetés 1941 tavaszán növekvő figyelmet szentelt a német-szovjet viszony alakulásának. Különböző forrásokból származó jelentések ugyanis egyre inkább valószínűsítették, hogy már aligha kerül sor Nagy-Britannia német előzönlésére, helyette a Szovjetunió likvidálása került előtérbe. Erre utaltak a Barbarossa-terv katonai előkészületei is a szovjet határon. Werth Henrik gyalogsági tábornok, a vezérkar főnöke, a magasabb parancsnokok részére tartott egyik megbeszélésen ki is fejtette: rövid időn belül sor kerülhet egy német-orsz háborúra, amelyben Magyarországnak kötelessége részt venni.

A magyar politikai és katonai vezetők ez irányú érdeklődése elől azonban a német hivatalos politika mereven elzárkózott. Ennek okát az érintettek a magyar–román viszony alakulásában vélték fellelni. Valóban, Hitler a magyar revízió kérdését a második bécsi döntéssel lezártak tekintette. Az amúgy is gyenge felszereltségű magyar honvédséggel egyelőre nem számolt a megindítandó hadműveletekben. Ezzel szemben a román hadsereggel annál inkább. Fontos volt számára a román olaj, valamint más gazdasági erőforrások kihasználása is. A román kormányt könnyű volt a bukovinai és galíciai területek visszaszerzésének kilátásba helyezésével maga mellé állítani. Az erdélyi ellenrevízió pedig konkrét ígéret nélkül is helyet kapott a román elképzelésekben. A magyar hadsereg felhasználásának kilátásba helyezése mindenképpen megzavarta volna a románokkal szembeni német elvárások zavartalan érvényesítését. Az sem volt kétséges Hitler előtt, hogy a szovjet elleni hadjáratban történő román részvétel esetén a negatív következményektől féltő magyar vezetés keresni fogja a lehetőséget, hogy csatlakozhasson a hadjáratához.

A magyar hírszerzés szorgalmasan figyelte a magyar-szovjet határ másik oldalán történeteket. Megállapította, hogy 1941 márciusa, a német-jugoszláv háború óta szovjet csapatmozgások kezdődtek. A szovjet csapatok megszállták a határerődítéseket. A vezérkar megállapította: a német-szovjet viszonyban növekvő feszültség tapasztalható. A szovjet vezetés a konfliktust láthatólag el akarja kerülni. A határmenti katonai intézkedések csupán védelmi jellegűek. Mindenesetre, ha a feszültség nem enyhül, további lépésekre lehet számítani. Ez esetben a magyar határral szembeni intézkedések veszélyes helyzetet is teremthetnek. Számítani lehet arra is, hogy német-szovjet háború esetén a szovjet csapatok ellencsapása megkísérli a Kárpátok megrohanását.

A vezérkar főnöke úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a magyar hadsereget nem érheti felkészületlenül a Szovjetunió elleni támadás, amihez, ha bekövetkezik, csatlakoznia kell. Ez ellen nem lehet ellenvetése a kormányzónak, így a magyar kormánynak sem. Szándékának megvalósításában számított a német vezérkar támogatására is.

Werth 1941. május 6-án emlékiratot nyújtott át *Bárdossy László* miniszterelnöknek a német-szovjet viszony várható alakulásával kapcsolatos, általa követendőnek tartott magyar politikáról. A helyzet elemzéséből, amely kétségkívül közeli támadásra utal, levonta a következtetést: a konfliktusban, miként a többi németbarát államé is, Magyarország részvétele elkerülhetetlen. Ezért, konkrét szerződésben is megerősített, tengelyhatalmak

melletti kiállást követelt. Amennyiben ez elmaradna, eddig kivívott sikereinket is örökre eljátszanánk.

Bárdossy visszautasította a kezdeményezést. Németországhoz fűződő viszonyunkat a háromhatalmi egyezmény megszabja. További szerződésre és felajánkozásra nincs szükség. A német kormány – mint eddig is – majd tudtára adja a magyar kormánynak esetleges kívánásait.

Bárdossy elhatárolódása mögött az a megfontolás lelhető fel, mellyel a katonákkal elentétben bizonytalanak ítélte meg a német-szovjet háború kimenetelét. Amíg az egyik oldalon egy kipróbált katonai erőt látott felvonulni, addig a másik oldalon sem tekinthetett el az ismeretlen felkészültségű és erejű hadseregtől, az átfoghatatlan területi arányoktól, az erőforrások és nyersanyagok példátlan gazdagságától, s a mindebből eredő kimerítetlen védekezési lehetőségektől.

A kétségtelen támadási előkészületeket látva Werth június 14-én ismét a kormányfő-höz fordult. Nyugtalanította, hogy a magyar honvédség a román hadsereggel szemben kimarad az akcióból. Erre utal a német hivatalos körök változatlan hallgatása, mely tétlenségre ítéli a magyar vezetést. Azonnali katonai intézkedések elrendelését és csapatok felajánlását követelte a kormánytól, hogy azok a német hadsereggel együttműködve távolíthassák el a szovjet veszélyt az országtól. Ez a vitathatatlan gyors német győzelem eredményeként be is fog következni. Ez presztízkérdés is, mert keresztény nemzeti világnézetünkkel kerülünk szembe, ha nem csatlakoznánk a szovjet elleni háborúhoz. De további területi gyarapodásunkat is csak a közös harctól várhatjuk. A magyar kormány tehát mielőbb tegyen ajánlatot a német-orosz háborúhoz való önkéntes csatlakozásra.

Bárdossy a feszült külpolitikai helyzettől is szorongatva ezúttal már a kormány elé terjesztette Werth követelését. Kifejtette azon véleményét, hogy felajánkozásunk szükségtelen. Ezt a német kormány nem is várja tőlünk. Az sem lehetetlen, hogy ezzel fölöslegesen kiváltanánk a Szovjetunió támadását, ami nem áll a német kormány érdekében. A minisztertanács Bárdossyval értett egyet, s elutasították Werth indítványát, különben sem tarották oly problémamentesnek a haborúba való bekapcsolódást, mint a vezérkar főnöke. Más lenne a helyzet, ha Németország intézne hozzánk ezzel kapcsolatos kérést. A minisztertanács mindenestre megbízta a miniszterelnököt, tájékozódjon Berlinben a német szándékok iránt. Ez meg is történt. A válasz egyértelmű volt: Semmit nem kívánnak a magyar kormánytól, legfeljebb azt, hogy erősítse meg a magyar-szovjet határt.

A június 19-én Budapesten átutazó *Halder* vezérezredes, az OKH főnöke, rövid megbeszélést folytatott Werthtel. Bizonyos határmenti intézkedéseken kívül ő sem javasolt többet. Nem jelezte azonban, hogy a rövidesen meginduló támadást követően a magyar hadseregére is számít a német katonai vezetés.

Június 22-én a német csapatok több ezer kilométeres szélességű fronton megindították támadásukat a Szovjetunió ellen. A hírt *Erdmannsdorff* budapesti német követ közölte *Horthy* kormányzóval és Bárdossy miniszterelnökkel, akik azt megértéssel és megelégedettséggel fogadták.

A támadás híre izgalomba hozta a magyar katonai vezetést. Azonnal keresték a kapcsolatot a német vezérkarral. *Jodl* vezérezredes tudtukra adta: „Minden magyar segítséget bármikor elfogadunk. Nem akarunk semmit követelni, de köszönettel veszünk mindent, amit önként felajánlanak. Szó sincs arról, hogy Magyarország esetleges részvétele elől elzárkóznánk.” Ez reménylen töltötte el Werthet, aki ettől a magyar kormány álláspontjának megváltozását várta.

Június 23-án Magyarország megszakította a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval. Bárdossy ezt a magyar-német kapcsolat zavartalansága és az esetleges konfliktusok elkerülése végett szükségesnek, de ugyanakkor elégségesnek is tartotta. *Erdmannsdorff* követ kormánya nevében megelégedettségének adott hangot.

Bárdossy érzéketlen maradt Werth újabb próbálkozásait illetően, s a kormányzót sem sikerült a német katonák által ösztönzött lépések megtételére bírni.

Moszkvában június 23-án Molotov külügyi népbiztos a magyar kormánynak a kitört konfliktussal kapcsolatos álláspontjáról érdeklődött *Kristóffy József* magyar követől. A szovjet kormány tudni akarta, Magyarország részt kíván-e venni a háborúban vagy sem. *Kristóffy* ez iránt érdeklődő távirata június 24-én (Bárdossy szerint 25-én) a minisz-

terelnök kezében volt. Ő azonban annak tartalmáról nem tájékoztatta sem a kormányt, sem az államfőt, és válasz nélkül hagyta. Ezt később azzal magyarázta, hogy azt időközben túlhaladta az idő. A diplomáciai viszony megszakításával Magyarország már feladata semlegességét, háborút pedig nem akart indítani a szovjet ellen. Ez utóbbit nem volt ajánlatos nyilvánosságra hozni a német kormány, valamint a magyar szélsőjobb várható igen negatív reagálása miatt.

Időközben a német katonai vezetés fentiekben már jelzett megnyilvánulásaitól indítva Bárdossy újólag a német kormányhoz fordult. A válasz ezúttal is késett. A katonai vezetők nyugtalanságát csak fokozta, hogy Románia és Finnország után, június 25-én Szlovákia is háborúba lépett.

Június 26-án 13,10 órakor mindmáig ismeretlen, nem azonosított repülőgépek támadást intéztek Kassa ellen. Ezt megelőzően szovjet vadászgépek géppuskatűzet nyitottak a Körösmező-Budapest között közlekedő gyorsvonatra.

A támadás alkalmat teremtett a hadbalépésre. A vezérkar számára fenntartások nélkül elfogadottá vált egy szovjet támadás ténye. Így alaposabb tájékozódás bevétele nélkül, a támadást szovjet provokációnak beállítva, Werthnek és Bartha honvédelmi miniszternek sikerült rávenniük a támadás miatt felhárborodó kormányzót az azonnali cselekvésre, aki elhamarkodottan engedett a katonáknak. A szovjet támadás kiprovokálta hadállapot beálltát konstatálva, az alkotmányban biztosított jogánál fogva, az országgyűlés utólagos hozzájárulásának kikérése mellett elrendelte a honvédség határon túli harcra vetését.

Bárdossy a kormányzói döntés kész helyzet elé állította. Elfogadva a katonák tájékoztatásán nyugvó kormányzói döntést, azt a minisztertanács elé terjesztette. A testület a kormányzó elhatározását jóváhagyta. Nemkülönbön az országgyűlés is, mely a miniszterelnöktől június 27-én értesült a történekről.

Magyarország Werth javaslatára csak a gyorshadtesttel vett részt a hadműveletekben. A VIII. hadtest, elsősorban hegyivadász alakulatai csak az első napokban a Kárpátok előterében tevékenykedtek. Csakhamar bebizonyosodott, hogy nem villámháborúról, hanem elhúzódó, veszteségteljes hadjáratról van szó. Ez kellemetlenül érintette a magyar kormányt. A gyorshadtest hamar leharcolt állapotba került az erejét messze meghaladó harcok során. A teljes tönkretételtől csak a kivonás menthette meg.

Werth az események alakulásának láttán azt a következtetést vonta le, hogy újabb frontra vezénylendő magyar csapatokkal kell kisegíteni a nehéz harcokban álló német csapatokat. A kormány tudta nélkül ez irányú ígéreteket is tett német katonai vezetőknek. Csakhamar tapasztalnia kellett, hogy ezúttal elszámította magát. A magyar politika, maga a kormányzó is, ekkor már óvatosabbá vált a háború megítélésében. Erre intette őket a háború koalíciós jellegének kibontakozása, mely hosszú és a tengely számára kétes kimenetelű háború veszélyét idézte fel. Az augusztus 12-én aláírt Atlanti Charta síkra szállt a nemzetek önrendelkezési joga, területi épsége és sérthetlensége mellett, amelyet a nácizmus teljes megsemmisítése eredményeként kell visszaállítani és biztosítani. A szövetséges hatalmak elhatározták a Szovjetunió harcának hathatós támogatását. Fenyegető közelségbe került az USA beavatkozása, ami új fordulatot adhat a háborúnak.

Az események nyomán támadt elbizonytalanodás új megfontolásokon alapuló politikát kívánt a magyar kormánytól. Ezért Horthy kormányzó és Bárdossy miniszterelnök és a velük kapcsolatban álló polgári-értelmiségi körök a változó helyzetben a háborús elkötelezettség csökkentését s az erők lehetőség szerinti megőrzését tartották célravezetőnek.

Werth nem értett egyet ezzel a politikával, hiszen ő változatlanul a háború fokozott támogatása mellett volt. Szerinte a Németországgal szemben alakuló szövetség legfeljebb csak megnehezítheti a Szovjetunió elleni német győzelmet. Augusztus 19-én emlékiratot nyújtott át a miniszterelnöknek, s ebben a kormányt tette felelőssé a német háborús erőfeszítések támogatásának megtagadásából eredő hátrányokért.

A miniszterelnök visszautasította Werth vádaskodását és követelését. A kormánnyal egyetértésben a helyzetet úgy ítélte meg, hogy további magyar erők bevetése az orosz fronton nem engedhető meg. Érthetetlennek találta, hogy a vezérkar főnöke külön utakon jár s elmarasztalja a kormányt, holott az júniusban éppen az ő helyzetmegítélése és javaslatai alapján cselekedett.

Bárdossy augusztus 26-án levélben fordult Horthyhoz. Ebben felhívta figyelmét, hogy a vezérkar főnöke – immár sokadszor – számára illetéktelen területre tévedt, s megengedhetetlen módon kellemetlen helyzetbe hozta a kormányt. Felelőssé teszi a háborús részvételünket illetően, miközben arról éppen ő egyezett meg a kormányzóval. A kormány erre csak igent mondott. Az utólagos bírálat így elsősorban a kormányzót marasztalja el. A háborúban való részvételünk növelése helytelen, az ellentétes a magyar érdekekkel. A vezérkar főnöke javaslatának ellent kell állni, még ha már megengedhetetlen ígéretet tett is illetékes német köröknek. A további együttműködést nem látja lehetségesnek a vezérkarnak a kormány intézkedéseit minduntalan felülbíráló, külön utakon járó főnökével.

A kormányválsággal fenyegető helyzetben Horthy döntött: menesztette Werthet. Utódvá vá 1941. szeptember 6-án *Szombathelyi Ferenc* altábornagyot nevezte ki, aki alkalmasnak látszott az új politikai irány vitelére. Ő Werthtel szemben az erők megőrzésének szükségességét vallotta. Csak megfelelő katonai erő birtokában biztosíthatjuk, hogy az immár kétes kimenetelű háború után megőrizzük területi épségünket.

Horthy már a vezérkar új főnökének társaságában utazott Hitlerhez a főhadiszállásra a szeptember 7 és 10-e között tartandó megbeszélésre. A küldöttség, melynek tagja volt Bárdossy is, legfőbb céljának a gyorshadtest hazaszállításának kieszközölését tartotta. A hadműveletekről igen optimistán nyilatkozó Hitler ragaszkodása a gyenge és leharcolt gyorshadtesthez elgondolkoztató volt ugyan, azonban végül is engedett. Október 15-e után lehetséges a hadtest kivonása a frontvonalból. A magyar küldöttség jelentős eredményként könyvelte el, hogy ellentételezéseként Hitler nem kérte nagyobb erejű magyar csapatkontingens rendelkezésre bocsátását. A német katonai vezetők csak négy megszáll dandárt kértek, amelyet azonban már novemberben újabb kettővel és megfelelő műszaki alakulatokkal egészítettek ki. A német hadsereg Moszkva előtti kudarca azonban előrevetítette a nagyobb magyar háborús erőfeszítések iránti igényeiket.

A tengely melletti elkötelezettséget visszafogni igyekvő magyar politika december elején vereséget szenvedett. Az angol kormány december 7-én hadat üzent Magyarországnak. December 11-én a Japánnal szolidáris tengelyhatalmak hadat üzentek az Egyesült Államoknak, s hasonló lépést vártak szövetségeseiktől, így Magyarországtól is. A kormány először a végső szakítást elkerülendő csak a követek visszahívása mellett döntött. A német kormány azonban fontosnak tartotta a hadiállapot kimondását is, amint a Románia és Szlovákia már megtette. Bárdossy erre közölte az amerikai követtel, hogy a két ország közötti hadiállapotot tekintse ténynek.

A magyar 2. hadsereg frontra induló katonáit már *Kállay Miklós*, az új miniszterelnök búcsúztatta. Bárdossy 1942. március 7-én egészségi állapotára való hivatkozással lemondott. Közte és a kormányzó között a kormányzóhelyettes-választás kérdésében jelentkezett nézetkülönbség adott alkalmat a menesztésére. A valódi ok: az Egyesült Államoknak átnyújtott hadüzenettel kompromittálódott, valamint a Németország számára jelentős katonai és gazdasági engedmények megtételére kényeszerülő Bárdossy már alkalmatlan volt a Kállay Miklós, Bethlen István és körük csoportosulók politikájának vitelére. Számukra a nemzet erőinek a 2. hadsereg frontra küldése nyomán még fontosabbá vált megőrzésére, a németektől távolodó politika óvatos alakítására, a fennálló rend belső és külső erők elleni védelmére, annak a hadiesemények várható alakulása folytán megváltozó külpolitikai feltételek közötti átmentésére alkalmas, s mindezek érdekében tenni kész és tudó kormányfőre és kormányra volt szükség. Ezt remélték Kállaytól, illetve az őt ebben támogató Szombathelyitől és a németbarát Barthát csakhamar felváltó új honvédelmi minisztertől, *Nagy Vilmos* nyugállományú vezérezredestől. Őt elismert katonai múltja és érdemei, a szélsőjossal és a német orientációval szembeni fenntartásai, felvilágosult elvei is alkalmassá tették pozíciójának betöltésére.

Januárban *Ribbentrop* német külügyminiszter majd *Keitel* tábornagy járt Budapesten, és benyújtották az igényt a tavaszi német offenzívában szükséges magyar részvételt illetően. Hosszas alkudozás után a magyar kormány a 2. hadsereget küldte a frontra, mely irányítását, felhasználásának módját, helyét és idejét tekintve egyaránt német alárendeltségbe lépett. A magyar vezetés abban reménykedett, hogy a csapatok fegyverzetüknél fogva csak megszálló erőként fognak tevékenykedni. Ebben azonban tévedtek. A *Jány*

Gusztáv vezérezredes parancsnoksága alatt harcoló hadsereg a B. német hadseregcsoport alárendeltségében súlyos harcok közepette ért a Donhoz, ahol 200 km széles, erejét meghaladó folyamvédelmet bíztak rá. A hadsereg helyzete az ősz folyamán kritikussá vált. Mind Szombathelyi, mind Nagy Vilmos frontlátogatása során tapasztalta, hogy a vonalban lévő, egyre csökkenő harcértékű erők nem képesek megbirkózni a kapott feladattal. Tehetetlenek lesznek egy szovjet támadással szemben. A baljós előjelek ellenére a csapatok személyi és anyagi hiányainak pótlásáról a vezetés nem gondoskodott. Az itthon felszerelés alatt lévő, a 2. hadsereg pótlására is hivatott erőket mindenképpen meg akarta őrizni. Ezzel gyakorlatilag a sorsára hagyta a kint lévőket.

Az itthon rendelkezésre álló erők erősítésére készítette a kormányt a magyar-román ellentét kiéleződése. A németek által is tudatosan szítót ellentét nyílt ellenségeskedés kitörésével fenyegetett. Szombathelyi a feladatokról szólva a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács 1942. október 5-i ülésén hangsúlyozta: okulva az első világháború tapasztalataiból, az országnak „feltétlenül szüksége van itthon egy érintetlen, ütőkész hadseregre, mely váratlan fordulat esetén hivatott lesz a nemzet érdekeit megvédelmezni és kizárólag a magyar célkitűzéseket valóra váltani. Katonapolitikai helyzetünk, bár szövetségesekkel vagyunk körülvéve, közel sem tekinthető megnyugtatónak. Szomszédaink az alkalmat várják, hogy céljaikat velünk szemben megvalósíthassák.”

A Koronatanács 1942 nyarán a kormányzó elnökletével megtárgyalta az ország bel- és külpolitikai helyzetét. Határozatot hozott egy esetleges Románia elleni háborúra való felkészülésről, s az ehhez szükséges katonai és gazdasági intézkedésekről. A döntést a magyarelles propaganda felerősödésével és a dél-erdélyi magyar lakosság elleni provokációk és intézkedések növekvő számával indokolta.

A helyzet megkívánta, hogy elhárítva az ezzel kapcsolatos német kívánságokat, újabb beruházási hitelekkel növeljék a magyar hadiipar termelését. A rendelkezésre álló haderőt kellett mielőbb modernizálni és ütőképes állapotba hozni. Sietteték a felszerelés alatt álló két páncélos hadosztály fegyverzetének gyártását, hogy azok mielőbb hadra foghatók legyenek. Jelentős előrelépés történt a repülőgépgyártásban is.

Hitler és a német diplomácia arra törekedett, hogy a magyar-román konfliktus ne terjedjen tovább a számukra szükségesnél, s a magyar kormányt a román veszély tudatos felnagytásával vádolta. Az erők ezen célból történő koncentrálásával csak a közös harchoz való hozzájárulása megtagadásához keres kiutat.

Az afrikai és sztálingrádi német vereségek, valamint a magyar 2. hadsereg katasztrófája végleg megrendítette a magyar politika hitét a német győzelemben. Előtérbe került a háborúból való kiválás kérdése, s ehhez a szövetségesekkel a szorosabb kapcsolat keresése.

A Szombathelyi-Nagy szellemiségű katonai vezetők is úgy ítélték meg, hogy szerte-foszlottak a német győzelemmel szembeni illúziók, a további áldozatvállalás hiábavaló. Szombathelyi az 1942 decemberi bizalmas tábornoki megbeszélésen hangsúlyozta az egybegyűltek előtt, hogy a német villámháborús hadászatnak vége, az fennakadt az orosz tér katlancsatáiban és a szívós orosz ellenálláson, továbbá az angolszászoknak az anyagi tartalékaikon nyugvó „ellankasztó” hadászatán. A jövőben a magyar érdekeknek megfelelően „a politikai helyzetek szerencsés kihasználása, felismerése, a diplomáciai szálak ügyes szövése” válik szükségessé. Németországgal szemben bizonyos kérdésekben opponálhatunk ugyan, azonban szakításra nem lehet gondolni. Az oroszokat azonban remélhetőleg valahol feltartóztatják.

Az 1943. január 12-én megindított szovjet támadás felgöngyölítette az állásaiban – német parancsra – reménytelen helyzetben is kitarítani próbáló magyar csapatokat. Január 22-én Hitler elrendelte a hadsereg megmaradt erőinek kivonását a frontvonalból, és az újjászervezését, hogy az mielőbb ismét bevezethető legyen.

Szombathelyi 1943. február 1-én azzal a megbízással utazott a német főhadiszállásra, hogy eszközölje ki Hitlernél a 2. hadsereg mielőbbi hazaszállítását, s semmiképpen se járuljon hozzá újabb csapatok kiszállításához. Hitler azzal fogadta, hogy a 2. hadsereg és a kint lévő magyar megszálló erők felhasználásával alakítsanak ki egy hat hadosztályból álló magyar megszálló erőt. A vezérkar főnöke hajlott is a megbízatásával ellentétes kívánság teljesítésére. Sőt még annak a kívánságnak a teljesítésére is hajlott, hogy

magyar hadosztályok vegyének részt a balkáni megszállásban. Várható a Magyarország stratégiai helyzetét megváltoztató balkáni partraszállás. Szombathelyi azzal a megfontolással, hogy az itt állomásozó magyar csapatok e sajátos magyar stratégiai célok érdekében is felhasználhatók, hajlandó volt támogatni a kérését. Azzal a meggyőződéssel hagyta el a német főhadiszállást, hogy Hitler kívánságai elől teljes egészében kitérni nem lehet, legfeljebb mérsékelni azok mértékét és késleltetni teljesítésüket. Idehaza nagy vihart keltő sikertelen küldetésének igazolása reményében a kormányzóhoz fordult. Rámutatott azokra a stratégiai előnyökre, amelyekhez véleménye szerint a Balkánra küldött csapatok révén lehet jutni: „Magyarország számára földrajzi helyzeténél fogva a déli hadszíntér jön beavatkozásra tekintetbe. A szövetséges hadvezetés, illetve háború keretében itt találja meg azokat a feladatokat, amelyek saját katonai helyzetének és célkitűzéseinek, valamint képességeinek megfelelnek. Magyarországon ezen hadászati elképzelésében hadászati tartalék a Duna-medencében a Dél-Dél-kelet felé.” Ez esetben számolni lehet német fegyverzeti támogatással, és a magyar csapatok keletről a déli hadszíntérre lesznek vonhatók. Ez azért is magyar érdek, mert egy balkáni partraszállás esetén a románok átállásával kell számolni, akik meg fognak támadni. Fel kell készülni ennek visszaverésére.

A balkáni hadosztályok ügye március 10-én került a minisztertanács elé. A honvédelmi miniszter a miniszterelnökkel egyetértésben elutasította a vezérkar főnökének elképzelését és ígéretét. Kifogásolta, hogy a minisztertanács tudta és beleegyezése nélkül ilyen értelemben tárgyalt a főhadiszálláson. A kormány mint a magyar érdekekkel össze nem egyeztethető, elvetette a balkáni katonai jelenlétet. Ez megrontaná a viszonyt a nyugati szövetségekkel és a szerb kormánnyal. Szombathelyit meglepte a merev elutasítás, mivel nem sokkal azelőtt a miniszterelnök a várható balkáni második frontról szólva még a nemzeti szerb erők részéről az esetleges magyar katonai jelenlét iránti érdeklődésről beszélt, mint ami foglalkoztatja a magyar politikát. Időközben azonban minden bizonnyal a *Mihajlovićs* képviselte szerb erőkkel való katonai együttműködés lehetősége lekerült a napirendről, amiről ő megkésve értesül.

A magyar 2. hadsereg hazaszállításának ügye szintén a magyar politika homlokterébe került. A honvédelmi miniszter február végén tájékoztatta a minisztereket a hadsereg súlyos helyzetéről. A Hitler és Szombathelyi közötti megállapodással ellentétben elengedhetetlennek tartotta annak azonnali hazaszállítását, akár új megszálló hadosztályok kiküldése árán is. Ehhez a kormányzót is megnyerték, aki utasította Szombathelyit, hogy ilyen értelemben tárgyaljon az OKW-val. Március 23-án a honvédelmi miniszter már arról tájékoztatta a kormányt, hogy a 2. hadsereg hazaszállítása megkezdődik. Ennek ára: újabb megszálló hadosztályok kivezénylése.

Hitler barátságtalan lépésnek tartotta a balkáni hadosztályok megtagadását, amiért előszörban Kállay miniszterelnököt marasztalta el, miként ennek Horthy 1943 áprilisi látogatása alkalmából hangot is adott. A látogatás során bűnrajstromot tárt a kormányzó elé a Kállay-kormány kétkulacsos politikájáról. A legfőbb vád a magyar béketapogatás volt. Célzást tett Hitler a közös harchoz való magyar hozzájárulás elégtelenségére is. Mindezt a kormányzó felháborodottan utasította vissza. Újabb megszálló hadosztályok ígéretével sikerült elérni, hogy Hitler egyelőre nem újította fel a balkáni megszálló erőkkel kapcsolatos kívánságát.

Időközben valóban több vonalon folyt a háborúból való kiválás lehetőségének keresése. Azonban jóformán semmi sem történt a kilépés várható katonai konzekvenciáinak levonására. A vezetésnek nem volt elképzelése, hogy az esetleges balkáni partraszállás esetén hogyan lehetne együttműködni az inváziós csapatokkal. Ilyen előkészületek a német hadsereg és a magyar szélsőjobb hathatós ellenintézkedéseit vonták volna maguk után. A szélsőjobb kikényszerítette, hogy Nagy Vilmos honvédelmi miniszter megváljon tárcájától.

Augusztusban Hitler megismételte a balkáni magyar katonai részvételre vonatkozó követelését. Ezt már az új honvédelmi miniszternek, *Csatay Lajos* szolgálaton kívüli vezérezredeknek terjesztette elő, aki Szombathelyivel együtt pártolta azt, mivel változatlanul a magyar stratégiai érdekekkel egybevágónak tartotta. A minisztertanács azonban ezúttal sem értett ezzel egyet.

Kállay miniszterelnök fejében ezúttal is megfordult a kérés teljesítésének lehetősége, megpróbálva összhangba hozni azt a partraszállást követő lehetőségekkel. A szövetségesek azonban határozottan elvetették. Erre a miniszterelnök ad acta tette az ügyet. *Szentmiklóssy Andor* a külügy helyettes vezetője arról értesítette Szombathelyit, hogy a balkáni akció a magyar politikának súlyos teherként jelentene. A kormány – a keleti front kivételével – nem kívánja a hadsereget az ország határain kívül hadba vetni. Arra törekszik, hogy ezt a kivételt is megszüntesse. Kérte, hogy ennek megfelelően tájékoztassa Hitlert.

Szombathelyi, akinek kellemetlen volt az elutasítás közlése, az LHT 1943. szeptemberi ülésén felhívta a figyelmet a háborút kétségkívül elvesztő, defenzívában lévő, de még súlyos retorziós lépésekre képes Németország toleránsabb magatartással történő leszerelésének szükségességére. Erőszakos közbeavatkozásokkal a magyar hadsereg mozgását lehetetlenné tennék, s óhatatlanul a szélsőjobbot segítenék hatalomra a politikában és a hadseregben. A balkáni részvétellel el lehetne érni az oroszországi megszálló csapatok hazaszállítását, melyek felhasználhatóak lennének az ország védelmében. A háborút követő béke során a magyar érdekek a szomszéd államoktól mindenképpen veszélybe kerülnek, s ennek kivédésére fel kell készülni, nehogy úgy járjunk, mint 1918-ban. Meg kell őrizni a szilárd belső rendet és a fejlesztés alatt álló honvédség akcióképességét. A balkáni angolszász partraszállás lehetőségében már egyre kevésbé hitt.

A magyar kiküldöttek és a szövetségesek megbízottai közötti tárgyalások eredményeként szeptember 9-én az ankarai brit nagykövet átnyújtotta *Veress Lászlónak*, a magyar megbízottnak az előzetes fegyverszüneti feltételeket. Ebben a magyar kormány tudtára adták, elvárják, hogy rövidesen bejelenti a feltétel nélküli megadás elfogadását, és ennek megfelelően megteszi a szükséges intézkedéseket. Amennyiben ezt még nem tartja időszzerűnek, úgy jóindulata kinyilvánításaként szakítsa meg minden kapcsolatát Németországgal és hadseregével, kezdjen ellene obstrukciós politikába, sőt szabotázs akciókat kezdeményezzen.

A szövetségesek hiába várták a pozitív magyar választ. A vezetés visszarettent az aligha teljesíthető feltételtől s a cselekvéstől. Kállay egytértett Szombathelyivel, aki a szövetségesek balkáni megjelenésének immár bizonyosnak látszó elmaradása következtében is, lehetetlennek tartotta a kapott feltételek akár részleges teljesítését. Ez az ország elkerülhetetlen megszállását és a honvédség azonnali frontra küldését jelentené. A magyar ipart pedig a német ipari komplexumba illesztenék be, kitéve a szövetségesek bombázásának. A német hadsereggel való fegyveres szembefordulás kivihetetlen, s súlyos következményekkel járna.

A Teheránt követő időszakban már nem volt kétséges, hogy a magyar kormány a Szovjetunióhoz kell fordulnia fegyverszüneti szándékával. Ezt azonban Kállay mindenképpen el akarta kerülni. Elképzelhetőnek tartotta és remélte, hogy a Kárpátok felé közeledő szovjet csapatokkal szemben az összes magyar erő összpontosításával lehetséges lesz az ellenállás. Ezért kérte Szombathelyit, hogy a Kárpát-vonal megerősítésének és védelmének szükségességéről, s ehhez a fronton lévő összes magyar erő hazaszállításáról, igyekezzen meggyőzni Hitlert. Ő azonban ezt nem volt hajlandó akceptálni. A magyar vezetőkkel szembeni bizalmatlansága tovább mélyült, s szeptember 30-án kiadta a parancsot a Magyarország megszállását képező „Margarethe-terv” azonnali elkészítésére, s az ehhez szükséges csapatok összehívására.

Hitler bizalmatlansága alaptalan volt. A magyar vezetők féltek a német megszállástól, de mégjobban a szovjettől, amely a rendszer pusztulását jelentette számukra. Kállay halani sem akart az angolok által is javasolt szovjet kapcsolatról. Szombathelyivel együtt a német hadsereg provokálásának kerülésében és az óvatos lavírozásban látta a kormány a hadsereg cselekvőképességének megőrzését s egy, a rendszer átmentését célzó kompromisszum további keresésének lehetőségét. Abban reménykedtek, hogy Hitlerrel elfogadtathatják a Kárpát-vonal magyar védelmének lehetőségét és szükségességét.

A helyzet alakulása teljes passzivitásra ítélte a magyar politikát, miközben a szovjet csapatok közeledtek a határ felé. A kormány 1944 januárjában megkezdte egyes mozgósított alakulatok felvonultatását a Kárpátokban. Arra számított, hogy a szovjet főerők el fogják kerülni a Kárpát vonalának áttörését, s csak a biztosító erők lekötő támadásával

kell majd szembenézni. Nem hallgattak a szövetségesek figyelmeztetésére, hogy ne kíséreljék meg a szovjet csapatok elleni harcot. Ez a magyar hadsereg teljes megsemmisüléséhez vezetne, s politikailag véglegesen a németekkel azonos kategóriába helyezné az országot. Szombathelyi 1994. január 24-én azzal az ismételt kéréssel érkezett Hitlerhez a főhadiszállásra, hogy tegye lehetővé az összes magyar erő koncentrációját a Kárpátokban. Hitler ezúttal is visszautasította a kérést. Nézetének megváltoztatására Horthy február 12-én kelt levele sem tudta rábírni.

A front helyzetének alakulása, a magyar kormány politikájának bizonytalansága Hitler és a német hadvezetést cselekvésre készítette. Amellett, hogy félték a magyar kormányt a Szovjetunió felé teendő, bár igen kétséges, közeledő lépéseitől, ami a déli fronton lévő német erők utánpótlását elvághatta volna, a magyar haderőt már nemcsak mint megszállókat kívánták felhasználni, hanem német irányítás alatt mielőbb bevetni a frontvonalban keletkező rések betömésére. Emellett a magyar ipar és mezőgazdaság korlátlan kihasználására törekedtek. Csak a radikális katonai megoldás látszott eredményesnek, melynek nyomán olyan magyar kormány léphet színre, mely maradéktalanul eleget tesz a német utasításoknak, s feltétel nélkül csatlakozik a közös harchoz.

A „Margarethe” mozgásba lendült. Az ezzel kapcsolatos hírekre figyelő magyar vezetés érdeklődésére a német szervek megnyugtató választ adtak. Ezt a provokációt kerülni igyekvő magyar vezetés el is fogadta, s semmiféle előzetes intézkedést nem tett. Szombathelyi a fegyveres ellenállást amúgy is lehetetlennek tartotta.

Hitler március 15-én Klessheimbe hívta a kormányzót, aki némi bizonytalankodás után el is fogadta a meghívást. A március 18-i találkozáson a hazai kapcsolatokról elszakított, tehetetlen kormányzóval közölte az ország megszállását. Amikor Horthy ezt nem volt hajlandó tudomásul venni és közös kiáltványt aláírni, a tárgyalás megszakadt. A Szombathelyi közvetítésével folytatódó tárgyaláson Hitler közölte, hogy csapatai már át is lépték a magyar határt, vitának nincs helye. Ezt követően Horthy úgy távozott Hitlertől, hogy csupán hallgatólagosan vette tudomásul a megváltoztathatatlant. Hatott rá Szombathelyi meggondolása is, miszerint a beleegyezéssel a kormányzó megmaradhat a helyén, továbbra is legfelsőbb hadúra az ily módon együtt maradó honvédségnek. Ez majd egy kedvező időpontban lehetővé teszi számára a megszállás elleni fellépést.

Miközben a kormányzó vonata Budapest felé tartott, nyugaról és délről német csapatok nyomultak be az országba, s ellenállás nélkül foglalták el a hadászati fontos pontokat. Szombathelyi távirata megtiltotta a bevonulókkal szembeni esetleges ellenállást. A vonaton *Edmund Weesenmayer*, Hitler teljhatalmú megbízottja jelentkezett a kormányzónál. A német megszállás bekövetkeztével az ország tovább haladt a tragikus végkifejlet felé vezető kényszerpályán.